

УДК 340.142(094):34.05-047.44

DOI 10.32755/sjlaw.2024.02.060

Пузирний В. Ф.,

доктор юридичних наук, професор,
проректор з освітньо-наукової роботи,
Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-5692-2990;

Керноз Н. Є.,

старший викладач кафедри публічного та приватного права,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-8174-4057;

Стрельцова О. О.,

здобувачка вищої освіти 4 курсу юридичного факультету,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0009-0002-5799-7844

«НАКАЗ», «СУДОВИЙ НАКАЗ», «ЗАБЕЗПЕЧУВАЛЬНИЙ НАКАЗ» ЯК ВИКОНАВЧІ ДОКУМЕНТИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Стаття присвячена порівняльно-правовому аналізу положень законів України «Про виконавче провадження», «Про Конституційний Суд України», «Про третейські суди», «Про міжнародний комерційний арбітраж», Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України у контексті розкриття проблематики правових категорій «наказ», «судовий наказ», «забезпечувальний наказ», «виконавчий документ» з огляду на оновлені норми національного процесуального законодавства щодо вимог до їх змісту, розмежування та особливостей виконання.

Ключові слова: наказ, судовий наказ, забезпечувальний наказ, виконавчий документ, виконавче провадження, процесуальне законодавство, судове рішення.

Постановка проблеми. В Україні 2016 рік ознаменувався початком проведення конституційної судової реформи щодо правосуддя, яка суттєво вплинула на зміни національного процесуального законодавства, важливим завданням якої була комплексна уніфікація оновленої термінології, що сприяло б забезпеченню єдності правозастосування. Не оминула реформа й виконавче провадження як проблемну завершальну стадію судового провадження, основним призначенням якої є вико-

нання саме судових рішень. Проте дослідження оновлених положень законів України «Про виконавче провадження», «Про Конституційний Суд України», Господарського та Цивільного процесуальних кодексів України щодо легального визначення широковживаних у різних видах судочинства (господарському, цивільному, конституційному) правових категорій «наказ», «судовий наказ», «забезпечувальний наказ», «виконавчий документ» вказує на їхнє різне змістове навантаження залежно від нормативно-правового акта, який їх закріплює. У зв'язку з цим виникла необхідність у розмежуванні вказаних суміжних термінів через їх законодавчу колізійність (суперечність й невідповідність) та, як наслідок, проблемність правозастосування. Усунення правових прогалин сприятиме вдосконаленню правового регулювання досліджуваних відносин, єдності правозастосування вказаних правових категорій та логічно завершить розпочату уніфікацію оновленої термінології процесуального законодавства як одного із завдань конституційної судової реформи 2016 року.

Мета статті полягає у здійсненні порівняльно-правового аналізу суміжних правових категорій, які застосовуються на стадії виконавчого провадження, – «наказ», «судовий наказ», «забезпечувальний наказ», «виконавчий документ» з огляду на оновлені норми національного процесуального законодавства, дослідження вимог до їх змісту, розмежування та особливостей виконання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У юридичній науці проблеми правового врегулювання виконавчих документів у національному судочинстві досліджували у своїх працях такі вчені, як І. Андронов, О. Водянніков, С. Дусановський, Н. Керноз, Т. Мілова та інші.

Виклад основного матеріалу. Положеннями статті 129 Конституції України обов'язковість судового рішення закріплено як одну з основних засад судочинства. При цьому з 30.09.2016 у статті 129-1 Основного Закону держави наголошено саме на обов'язковості виконання судового рішення. Виконавче провадження законодавчо виписано завершальною стадією судового провадження, тому насамперед необхідно порозумітися з примусовим виконанням тих судових рішень, щодо яких через

правові прогалини в їхньому визначенні, тлумаченні, розмежуванні й правовозастосуванні виникає проблемність виконання.

Виконавче провадження як сукупність послідовних дій має свій початок, який неможливий без виконавчого документа. Тому варто дослідити чинну розгалужену нормативну-правову базу, зокрема Закон України «Про виконавче провадження» (далі – Закон України № 1404-VIII), в якому у статті 3 закріплено вичерпний перелік виконавчих документів. Однак у контексті досліджуваної проблематики (щодо виконання саме судових рішень) звертаємо увагу на такі виконавчі документи, вписані в частині першій вищевказаної статті:

по-перше, *«виконавчі листи та накази, що видаються судами у передбачених законом випадках на підставі судових рішень, рішень третейського суду, рішень міжнародного комерційного арбітражу, рішень іноземних судів та на інших підставах, визначених законом або міжнародним договором України»* [1], які потребують уточнення, оскільки з аналізу законів України «Про третейські суди», «Про міжнародний комерційний арбітраж», Господарського та Цивільного процесуальних кодексів (далі – ГПК та ЦПК) «наказ» вживається виключно в господарському процесі з 05.07.2001 як рудимент ГПК України;

по-друге, *судові накази, що з 05.10.2016 до 15.12.2017 не були зазначені у переліку, попри положення чинного на той час ЦПК України, що створювало колізію (суперечності) норм права й ускладнювало його виконання;*

по-третє, *«ухвали, постанови судів у цивільних, господарських, адміністративних справах, справах про адміністративні правопорушення, кримінальних провадженнях у випадках, передбачених законом»* лише з 15.12.2017 отримали уніфіковані визначення в цивілістичному судочинстві;

по-четверте, *«рішення Європейського суду з прав людини з урахуванням особливостей, передбачених Законом України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини"...*».

Вимоги до виконавчого документа вписані у спеціальній нормі – статті 4 вищевказаного Закону України № 1404-VIII.

Попри це у статтях 159, 327 ГПК і статтях 172, 431 ЦПК України вживаються термінологічні звороти: «...в Єдиному державному реєстрі судових рішень та Єдиному державному реєстрі виконавчих документів», «наказ (виконавчий лист), судовий наказ... мають відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом» [2; 3]. Із цих положень очевидним є те, що «судові рішення» й «виконавчі документи» взаємопов'язані, але не є тотожними поняттями, тому для правильного правозастосування потребують уточнення щодо їх змістового навантаження.

За приписами Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» та його новел «виконавчі листи в електронній формі викладаються з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі за текстом – ЄСІТС), оприлюднюються в порядку, визначеному Положенням про ЄСІТС та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), та підписуються електронним підписом судді...» [4]. Проте звертаємо увагу, що в чинних процесуальних кодексах зі змінами, внесеними в 2023 році, ця система має назву «Єдина судова інформаційно-комунікаційна система» (далі за текстом – ЄСІКС), проблемність впровадження якої досліджувалася співавторами [5].

ЄСІКС як «сукупність підсистем для оформлення і видачі виконавчих документів» у перші місяці запровадження себе виправдовувала, але на сьогодні не працює з невідомих причин. Зазначене впливає саме на подальший ефективний захист прав особи через несвоєчасність отримання виконавчих документів.

У зв'язку з відсутністю легального визначення поняття «виконавчий документ» після аналізу правового врегулювання вбачається за необхідне тлумачити його як акт правозастосування встановленої форми та змісту, на підставі якого орган чи уповноважена особа здійснює примусове виконання рішення суду чи іншого акта, визначеного у статті 3 Закону України № 1404-VIII. На перший погляд, перелік виконавчих документів є вичерпним, але системний аналіз законодавства, зокрема положень статті 78 Закону України «Про Конституційний Суд України», вказує на протилежне. Оскільки Велика палата Кон-

ституційного Суду України при розгляді конституційної скарги, вживаючи заходів щодо її забезпечення, у виняткових випадках з власної ініціативи наділена дискреційним повноваженням щодо видачі *забезпечувального наказу*, який також є виконавчим документом [6], проблемні аспекти якого досліджувалися співавтором окремо [7].

Отже, спершу важливо з'ясувати, як саме тлумачити правові категорії – «наказ», «судовий наказ», «забезпечувальний наказ», «виконавчий документ» – та розмежувати їх значення у судовому процесі, порівнявши вимоги до змісту.

Відповідно до положень частин першої статті 147 ГПК України, статті 160 ЦПК України судовий наказ є *«особливою формою судового рішення»*, що видається судом за результатами розгляду певних вимог, передбачених статтею 148 ГПК України, статтею 161 ЦПК України, саме в порядку наказного провадження. Принагідно зауважимо, що наказне провадження стало нововведенням господарського процесу з 15.12.2017, на відміну від цивільного, що було запроваджене ще з 01.09.2005. Разом з тим, як у частині першій статті 232 ГПК України, так і в частині першій статті 258 ЦПК України наводиться вичерпний перелік *видів судових рішень*, до якого з 15.12.2017 віднесено *судовий наказ*, хоча він не має жодного стосунку до позовного провадження. Досліджувані процесуальні кодекси закріплюють імперативну норму щодо викладення всіх судових рішень *«письмово в паперовій та електронній формах»*, тому очевидна помилковість закріплення законодавцем застарілої термінології щодо поняття «судовий наказ» як особливої форми судового рішення.

До того ж лише за приписами частини третьої статті 327 ГПК України «наказ, судовий наказ ... є виконавчими документами...» [2]. Для порівняння: згідно з частиною третьою статті 431 ЦПК України «виконавчий лист (*не наказ – від авторів*), судовий наказ... є виконавчими документами» [3].

Для полегшеного сприйняття пропонуємо викласти законодавчі вимоги до змісту досліджуваних правових категорій як виконавчих документів у таблиці.

Таблиця

Судовий наказ	Виконавчий документ	Забезпечувальний наказ
має за змістом відповідати таким вимогам		
статті 155 ГПК[2], статті 168 ЦПК [3]	статті 4 Закону України «Про виконавче провадження» [1]:	§ 46 Регламенту Конституційного Суду України (далі – КСУ) [8]:
назва і дата видачі документа й найменування органу (ПШБ та посада посадової особи), які видали (п. п. 1, 2);		
повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (ПШБ для фізичних осіб (далі за текстом – ФО) стягувача і боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для ФО), ідентифікаційний код ЮО в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України стягувача та боржника, реєстраційний номер облікової картки платника податків стягувача та боржника (для ФО) за його наявності або номер і серія паспорта стягувача та боржника для ФО – громадян України, а також інші дані, якщо вони відомі суду, які ідентифікують стягувача та боржника (для ФО, які через свої релігійні переконання в установленому порядку відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті), боржника (для ФО – платників податків) (п. п. 3, 4)	ПШБ або повна назва суб'єкта права на конституційну скаргу, місце його проживання (перебування) або місцезнаходження (п. 4);	
посилання на положення Закону, на підставі якого		
*підлягають задоволенню заявлені вимоги (п. 4);	згідно з якими видано (п. 5);	

Продовження табл.

*сума грошових коштів, які підлягають стягненню, сума судових витрат, що сплачена заявником і підлягає стягненню на його користь з боржника (п. п. 5, 6);	резолютивна частина, що передбачає заходи примусового виконання рішень (пункт 5); забезпечувальні заходи (встановлення тимчасової заборони вчиняти певну дію) (пункт 6), у тому числі орган, посадова особа, на яких покладено виконання (п. 7);	
дата набрання рішенням законної сили (крім рішень, що підлягають негайному виконанню (пункти 6, 9); строк пред'явлення рішення до виконання (п. п. 7,10); *дата видачі судового наказу стягувачу (пункт 11); *повідомлення про те, що суд не розглядає обґрунтованість заявлених вимог стягувачем по суті (п. 7); *відомості про порядок та строки подання заяви про скасування судового наказу (п. 8);	підписи суддів КСУ, які голосували «за» та «проти» видання (п. 8), невідкладно направляється до органу, посадовій особі, на яких покладено його виконання, та суб'єкту права на конституційну скаргу	
складається і підписується суддею у двох примірниках, один залишається у суді, а другий видається під розписку або надсилається стягувачу до його електронного кабінету, а в разі відсутності – рекомендованим листом з повідомленням про вручення чи цінним листом з описом вкладеного після набрання ним законної сили [2; 3].	<i>Виконавчий документ може бути видано у формі електронного документа, на який накладено кваліфікований електронний підпис згідно із законами України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [1]. Після набрання судовим рішенням законної сили виконавчий документ підлягає внесенню до Єдиного державного реєстру виконавчих документів [2; 3].</i>	Контроль за його виконанням покладається на Секретаріат, який у разі невиконання негайно повідомляє Голову КСУ, за його відсутності – заступника Голови КСУ або суддю, який виконує обов'язки Голови КСУ, та суддю-доповідача у справі для винесення питання на обговорення на засіданні та прийняття рішення щодо реагування відповідно до законодавства [8].

Отже, дослідження вимог, викладених у таблиці, дозволяє зробити висновок, що правові категорії «судовий наказ», «забезпечувальний наказ», «виконавчий документ» взаємопов'язані, але не тотожні.

Висновки. Після порівняльно-правового аналізу положень досліджуваних законів щодо звернення судових рішень до виконання констатуємо:

– по-перше, виконання судового рішення, ухваленого під час господарського судочинства, здійснюється на підставі *наказу*, на відміну від цивільного судочинства, підставою для виконання якого є *виконавчий лист*, що викладаються в електронній формі з використанням ЄСІКС, впровадження якої є проблемним і впливає на своєчасність отримання виконавчих документів, необхідних для подальшого ефективного захисту прав особи;

– по-друге, вважаємо недоцільним вживання в ГПК України терміна «наказ» та пропонуємо замінити його на «*виконавчий лист*», що сприятиме: а) усуненню правових колізій між процесами, б) уніфікації при виконанні судових рішень у цивільному судочинстві, в) відмежуванню від «наказу» як організаційно-розпорядчого чи розпорядчого документа в контексті положень Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України та інших законів;

– по-третє, пропонуємо виключити «наказ» з пункту 1 частини першої статті 3 Закону України «Про виконавче провадження» з переліку виконавчих документів з подальшим приведенням пов'язаних нормативно-правових актів (насамперед – ГПК України) у відповідність із зазначеним;

– по-четверте, пропонуємо в частині першій статті 147 ГПК України, частині першій статті 160 ЦПК України замінити термінологічний зворот «особлива форма» на «особливий вид», що призведе до уніфікації положень про судовий наказ як різновид судового рішення в господарському й цивільному процесах;

– по-п'яте, положення частини четвертої статті 147 ГПК України, частини третьої статті 160 ЦПК України щодо виконання судового наказу «за правилами, встановленими для виконання судових рішень» є проблемними, оскільки *для виконання рішення суду першочергово необхідно отримати наказ чи виконавчий лист (залеж-*

но від судочинства), але при виконанні судового наказу це зайве, тому пропонуємо замінити їх нормами уніфікованого змісту: «Судовий наказ має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим Законом України "Про виконавче провадження"»;

— по-шосте, пропонуємо доповнити перелік виконавчих документів, закріплених у статті 3 Закону України «Про виконавче провадження» пунктом 1-2 такого змісту: «Забезпечувальний наказ з урахуванням особливостей, що передбачені Законом України "Про Конституційний Суд України"».

Список використаних джерел

1. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n18> (дата звернення: 29.04.2024).

2. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 29.04.2024).

3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 29.04.2024).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : Закон України від 27.04.2021 № 1416-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1416-20> (дата звернення: 29.04.2024).

5. Керноз Н. Є., Стрельцова О. О. Шостий показник таймменеджменту в Україні: переваги. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи в умовах воєнного стану* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 01.11.2023). Чернігів : ПАУ, 2023. С. 75–80.

6. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. Дата оновлення: 20.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення: 29.04.2024).

7. Керноз Н. Є. Забезпечувальний наказ в конституційному судочинстві України: проблемні аспекти. *Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина* : матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів (м. Чернігів, 16–17 травня 2018 р.). Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2018. С. 103–106.

8. Регламент Конституційного Суду України, ухвалений Постановою Конституційного Суду України від 22.02.2018 № 1-пс/2018. Дата оновлення: 09.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#n12> (дата звернення: 29.04.2024).

Puzyrnyi V.,

Doctor of Sciences (Law), Professor,
Vice Rector of educational and scientific work,
Penitentiary Academy of Ukraine,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5692-2990;

Kernoz N.,

Senior lecturer
of the Department of Public and Private Law,
Chernihiv Polytechnic National University,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8174-4057;

Streltsova O.,

higher education obtainer of the 4 course of the Faculty of Law,
Chernihiv Polytechnic National University,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0009-0002-5799-7844

“ORDER”, “COURT ORDER”, “INTERIM ORDER” AS ENFORCEMENT DOCUMENTS: A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS

The article is devoted to a comparative legal analysis of the provisions of the Laws of Ukraine “On Executive Proceedings”, “On the Constitutional Court of Ukraine”, “On Arbitration Courts”, “On International Commercial Arbitration”, the Economic Procedure Code of Ukraine, and the Civil Procedure Code of Ukraine in the context of disclosing the issues of legal categories “order”, “court order”, “interim order”, “executive document” with due regard to the updated provisions of national procedural legislation regarding the requirements for their content, delimitation and peculiarities of enforcement. Executing proceedings are the final stage of court proceedings, so first of all, it is necessary to understand the executive proceedings of those court decisions that are problematic for enforcement due to legal gaps in their definition, interpretation, delineation and enforcement. Executing proceedings, as a set of sequential actions, have their beginning, which is impossible without an executive document. By studying the provisions of the current procedural laws, the authors conclude that “court decisions” and “executive documents” are interrelated but not identical concepts, and therefore, for proper law enforcement, their meaningful load needs to be clarified. The authors identify the gaps in legislation which have negative consequences: the use of different names in procedural codes for an executive document required for the enforcement of the same court judgments depending on the proceedings; the “form” of a court judgment and the “type” of a court judgment have different content and cannot be applied as identical; the list of enforcement documents is contained in different laws, which does not contribute to the unity of law

enforcement. Based on a comparative legal analysis of the current procedural laws, the authors propose ways to eliminate legal gaps.

Key words: order, court order, interim order, executive document, executive proceedings, procedural law, court decision.

References

1. Ukraine (2016), *On Executive Proceedings* : Law of Ukraine dated 02 June 2016 № 1404-VIII, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n18> (accessed 29 April 2024).
2. Ukraine (1991), *Commercial Procedure Code of Ukraine* : Law of Ukraine dated 06 November 1991 № 1798-XII, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (accessed 29 April 2024).
3. Ukraine (2004), *Civil Procedure Code of Ukraine* : Law of Ukraine dated 18 March 2004 № 1618-IV, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (accessed 29 April 2024).
4. Ukraine (2021), *On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine to Ensure the Phased Implementation of the Unified Judicial Information and Telecommunication System* : Law of Ukraine dated 27 April 2021 № 1416-IX, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1416-20> (accessed 29 April 2024).
5. Kernoz, N. Ye. and Streltsova, O. O. (2023), "Sixth time management indicator in Ukraine: advantages", *Integration of Theory into Practice: Problems, Searches, and Prospects under Martial Law* : materials of the III International scientific and practical conference (Chernihiv, 01 November 2023), PAU, Ukraine, pp. 75–80.
6. Ukraine (2017), *On the Constitutional Court of Ukraine* : Law of Ukraine dated 13 July 2017 № 2136-VIII, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (accessed 29 April 2024).
7. Kernoz, N. Ye. (2018), "Interim Order in the Constitutional Proceedings of Ukraine: Problematic Aspects", *Problems of protection of human and civil rights and freedoms* : materials of the V All-Ukrainian scientific and practical conference for young scientists and students (Chernihiv, 16–17 May 2018), Chernihiv National Polytechnic University, Chernihiv, pp. 103–106.
8. Ukraine (2018), *Rules of Procedure of the Constitutional Court of Ukraine*: adopted by the Resolution of the Constitutional Court of Ukraine dated 22 February 2018 № 1-пс/2018, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#n12> (accessed 29 April 2024).